

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ: ПОНЯТТЯ, ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА СУЧАСНИЙ СТАН В УКРАЇНІ

PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF LAND USE AND LAND PROTECTION: CONCEPTS, FOREIGN EXPERIENCE AND CURRENT SITUATION IN UKRAINE

Нежевело В.В., аспірант,
старший викладач кафедри приватного та соціального права
Сумський національний аграрний університет

Піддубний О.Ю., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри цивільного та господарського права
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Земля є безцінним скарбом, яким володіє в тому числі Український народ. Загальновідомо, що земля є територіальним базисом, природним ресурсом та засобом виробництва. Щодо двох останніх пунктів слід зауважити, що Україні дуже пощастило – близько 60% її території становлять чорноземи, які є найбільш родючими ґрунтами планети. Закономірно, що фізичні та юридичні особи мають зацікавленість в отриманні у власність або в користування земельних ділянок на території України. Однак використання земельного потенціалу нашої держави з метою збереження його якісного стану та отримання економічних благ має супроводжуватися ефективним управлінням у сфері землекористування.

Дана стаття присвячена питанню публічного адміністрування у сфері землекористування. Автором з'ясовано підходи до визначення поняття публічного адміністрування. Надано авторське визначення поняття публічного адміністрування у сфері землекористування як організаційно-розпорядчої діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також інститутів громадянського суспільства у випадку надання останнім адміністративних повноважень, яка виявляється в правових та організаційних формах і спрямована на реалізацію державної політики в земельних відносинах шляхом забезпечення ефективного використання земельних ресурсів зі збалансуванням екологічних та економічних інтересів.

Досліджено окремі аспекти управління земельними ресурсами в зарубіжних країнах та в Україні. Встановлено, що ефективна система публічного адміністрування в галузі землекористування не лише сприяє одержанню матеріальних благ, зокрема надходженням коштів до бюджетів відповідних рівнів, економічній вигоді землекористувачів, але й забезпечує раціональне використання земель з метою недопущення погіршення їхнього якісного стану. З'ясовано недоліки та напрями вдосконалення системи публічного адміністрування у сфері землекористування в Україні.

Ключові слова: публічне адміністрування, сфера землекористування, охорона земельних ресурсів, зарубіжний досвід у сфері публічного адміністрування в галузі землекористування.

The land is a priceless treasure owned by the Ukrainian people. It is well known that land is a territorial basis, a natural resource and a means of production. Regarding the last two points, it should be noted that Ukraine is very lucky - about 60% of its territory is chernozem, which is the most fertile soil on the planet. Naturally, individuals and legal entities have an interest in acquiring or using land plots on the territory of Ukraine. However, the use of the land potential of our state, in order to preserve its quality and economic benefits, must be accompanied by effective management in the field of land use. This article is devoted to the issue of public administration in the field of land use. The author clarifies the approaches to defining the concept of public administration. The author's definition of the concept of public administration in the field of land use as an organizational and administrative activity of public authorities and local governments, as well as civil society institutions in case of granting the latter administrative powers, which is manifested in legal and organizational forms and aimed at implementing state policy in land relations by ensuring the efficient use of land resources with a balance of environmental and economic interests. Some aspects of land resources management in foreign countries and in Ukraine are studied. It is established that an effective system of public administration in the field of land use not only promotes material benefits, including the receipt of funds in the budgets of the respective levels, economic benefits of land users, but also ensures rational use of land to prevent deterioration of their quality. The shortcomings and directions of improvement of the system of public administration in the field of land use in Ukraine are clarified.

Key words: public administration, sphere of land use, protection of land resources, foreign experience in the field of public administration in the field of land use.

Постановка проблеми. Особливості правового регулювання відносин у сфері землекористування зумовлені специфікою об'єкта таких відносин, яким, відповідно до ст. 2 Земельного кодексу України (далі – ЗК України), є землі в межах території України, земельні ділянки та права на них, у тому числі на земельні частки (паї) [1]. Загальновідомим є той факт, що земля є не лише просторовим базисом, незамінним засобом виробництва та об'єктом цивільних прав, але й унікальним природним ресурсом, який потребує особливої охорони та захисту. Недарма стаття 14 Конституції України проголошує землю основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [2].

У Резолюції «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 25.09.2015 р., вказано, що соціально-економічний розвиток залежить від раціонального використання природних ресурсів нашої планети. Серед іншого, держави налаштовані послити співробітництво в боротьбі з опустелюванням, пиловими бурями, деградацією земель і посухами. Захист і відновлення еко-

систем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення та повернення назад процесу деградації земель і зупинення втрати біорізноманіття є однією із Цілей сталого розвитку. Згідно із зазначеним Порядком денним планується до 2030 року боротися з опустелюванням, відновити землі та ґрунти, що деградували, зокрема землі, уражені через опустелювання, посухи й повені, та прагнути досягнення нейтрального рівня деградації земель у всьому світі [3].

Таким чином, вплив природних та антропогенних факторів на землю, що призводить до погіршення якісних характеристик земель і ґрунтів, являє собою проблему світового масштабу. Запобігання деградації земель та покращення якісного стану земель і ґрунтів – першочергові завдання, які стоять як перед міжнародною спільнотою в цілому, так і перед Україною зокрема. Безумовно, що актуальним залишається питання ефективного використання земельних ресурсів за цільовим призначенням з метою отримання економічного результату, задоволення інтересів землевласників та землекористувачів, а в кінцевому рахунку – забез-

печення продовольчої та економічної безпеки держави. З метою вирішення означених завдань та збалансування інтересів землекористувачів з вимогами щодо покращення якісного стану земель необхідно є наявність ефективної системи публічного адміністрування у сфері використання та охорони земельних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання публічного адміністрування у сфері землекористування є малодослідженим серед вітчизняних науковців. Поняття «публічне адміністрування» досліджувалося такими вченими, як В.Б. Авер'янов, В.К. Колпаков, Є.І. Таран, Ю.П. Сурмін, Н.О. Максименцева та ін. Публічному управлінню в галузі використання природних ресурсів присвячені праці В.І. Теремецького, Г.П. Шуст, А.П. Богданова.

Метою статті є з'ясування змісту поняття публічного адміністрування у сфері використання та охорони земельних ресурсів, аналіз зарубіжного досвіду та сучасного стану в Україні у сфері публічного управління в галузі землекористування.

Виклад основного матеріалу. Поняття «публічне адміністрування» та «публічне управління» вперше були вжиті у 1887 р. майбутнім 28-м президентом США Вудро Вільсоном в есе «Вивчення адміністрації» («The Study of Administration»). У цій роботі Вудро Вільсон писав: «Мета адміністративної науки полягає в тому, щоб визначити, по-перше, в чому полягає діяльність уряду, а по-друге, як він повинен здійснювати цю діяльність ефективно і з найменшими фінансовими та енергетичними витратами» [4, с. 5].

У науковий обіг дане поняття ввів англійський дослідник державного управління з Королівського інституту публічного адміністрування (Лондон) Десмонд Кілінг у 1972 році, визначивши його, як пошук у найкращий спосіб використання ресурсів задля досягнення пріоритетних цілей державної політики. Проте ця дефініція в англійській мові має дещо різні акцентуації. Зокрема, Д. Кілінг надавав визначення поняттю *public management*, що подекуди перекладається на українську мову і як публічне управління, і як публічне адміністрування [5, с. 48].

Н.М. Мельтюхова тлумачить «публічне адміністрування» як цілеспрямовану взаємодію публічних адміністрацій з юридичними і фізичними особами з приводу забезпечення реалізації законів та виконання основних функцій: орієнтованого планування, яке визначає бажані напрями розвитку, створення правових, економічних та інших умов для реалізації інтересів учасників взаємодії, розподілу праці, кооперування та координування діяльності, а також моніторинг результатів [6, с. 77–78].

В «Енциклопедичному словнику з державного управління» публічне адміністрування визначене як теорія та практика державного управління, яка характеризується реалізацією адміністративних процедур шляхом публічної діяльності, застосування інструментів демократичного врядування, упорядкування суспільної діяльності та надання адміністративних послуг як засобу реалізації прав та свобод громадян, а також зазначено, що в Україні воно набуло офіційного визнання як освітня спеціальність [7, с. 605].

В.Б. Авер'янов розглядає публічне адміністрування як певний вид діяльності органів держави та органів місцевого самоврядування, яка має владний характер і передбачає насамперед організуючий і розпорядчий вплив на об'єкти адміністрування через використання певних повноважень. Порівнюючи з державним регулюванням, дослідник зазначає, що він застосовується не лише в межах виконавчої влади і передбачає не тільки вплив на об'єкти адміністрування, а і вплив на суспільне середовище цих об'єктів [8, с. 27].

В. Колпаков вважає, що публічне адміністрування – це діяльність суб'єкта публічної адміністрації, спрямована на виконання владних повноважень публічного змісту [9].

За даними ООН, публічне адміністрування має два тісно пов'язаних значення: 1) цілісний державний апарат (політика, правила, процедури, системи, організаційні структури, персонал тощо), який фінансується з держав-

ного бюджету і відповідає за управління та координацію роботи виконавчої гілки влади і його взаємодію з іншими зацікавленими сторонами в державі, суспільстві та зовнішньому середовищі; 2) управління і реалізація всього комплексу державних заходів, що пов'язані з виконанням законів, постанов і рішень уряду та управління, які спрямовані на надання публічних послуг [10, с. 35].

Натомість Є.І. Таран стверджує: трансформація процесів управління в державі призвела до того, що «бюрократична модель» у державному секторі регулювання (публічне адміністрування) перетворилася на розвинену модель (публічне управління). Це призвело до зміни акцентів із виконання роботи відповідно до встановлених інструкцій і чітких правил на роботу, яка забезпечує надання якісних публічних послуг і досягнення ефективних результатів. Таким чином, відбулася трансформація державного управління в публічне адміністрування, а згодом і в публічне управління [10, с. 35].

На нашу думку, публічне адміністрування являє собою організаційно-розпорядчу діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, а також інститутів громадянського суспільства у випадку надання останнім адміністративних повноважень, яка спрямована на реалізацію державної політики, виконання завдань і досягнення визначених цілей у певній сфері суспільних відносин.

Що стосується публічного адміністрування у сфері земельних відносин, то вдале його визначення пропонує А.П. Богданов: форма публічної управлінської діяльності суб'єктів публічної адміністрації (органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, інших суб'єктів, яким делеговані адміністративно-управлінські та публічно-сервісні функції), спрямована на реалізацію політики у сфері здійснення прав і законних інтересів власників землі та землекористувачів, їхніх обов'язків, діяльності юрисдикційних органів та інших суб'єктів щодо володіння, користування та розпорядження землею, її раціонального використання, відтворення та охорони і базується на засадах взаємодії суб'єкта та об'єкта публічного управління, дискретності, взаємної відповідальності, самокеруваності, децентралізації під час надання публічних послуг [11, с. 107].

Безперечно, що від якості виконання суб'єктами публічного адміністрування своїх завдань і функцій залежить ефективність використання земельних ресурсів, яка полягає в досягненні максимального економічного результату з одночасним збереженням та покращенням їх якісного стану.

В.І. Теремецький та Г.П. Шуст наголошують, що забезпечення раціонального використання земельних ресурсів можливе лише за наявності двох чинників: зацікавленості в цьому землекористувачів та публічного контролю за процесом використання земельних ресурсів. Узагальнюючи зарубіжний досвід, учені зазначають, що держави для забезпечення раціонального використання та охорони земельних ресурсів запроваджують адміністративні (управлінські) та економічні заходи.

Основними заходами адміністративного характеру, наявними в більшості країн, є такі:

1. Установлення вимог до суб'єкта, який може використовувати земельні ресурси незалежно від того, чи використовує він їх на праві власності чи відповідно до договору оренди, при цьому такі вимоги можна поділити на дві категорії: вимоги до національної належності та вимоги до освіти та/або діяльності суб'єкта (власника чи орендаря). У деяких країнах (наприклад, Болгарія, окремі штати США) діє обмеження права іноземних осіб на придбання окремих категорій земель, зокрема земель сільськогосподарського призначення. Вимоги до освіти чи досвіду роботи в аграрному секторі діють у Бельгії, Литві, Польщі, Угорщині, Франції та деяких інших державах. У Данії додатково до освіти встановлюється ще й вимога проживання в сільській місцевості. Землями сільськогосподарського призначення в Болгарії заборонено володіти публічними партіям та громадським організаціям, а в окремих штатах США – будь-яким юридичним особам.

2. Вимоги до площі земель сільськогосподарського призначення, якими може користуватися одна особа (за правом власності чи правом постійного/строкового користування), зокрема, можуть установлюватися як мінімальні, так і максимальні розміри земельної ділянки. Такі вимоги діють у Данії, Італії, Німеччині, Польщі та багатьох інших країнах.

3. Держави, в яких домінує державна чи муніципальна власність на землі сільськогосподарського призначення для забезпечення раціонального використання особливо цінних земель (іноді особа намагається отримати максимальний врожай і тому виснажує орендовані землі), встановлюють мінімальні (Бельгія, Італія, Іспанія, Франція) або максимальні (Великобританія, Грузія, Латвія) строки оренди землі [12, с. 71–72].

Окремо увагу слід звернути на досвід Німеччини. У цій країні стале землекористування та охорона ґрунтів є спільним завданням держави та її громадян, тобто держава здійснює землеохоронні заходи, узгоджуючи їх із заінтересованими неурядовими організаціями й громадянами. Сільське господарство в Німеччині розглядається як один із найважливіших елементів екологічної безпеки країни, тому держава спрямовує свою діяльність на збереження сільськогосподарського потенціалу. Кожна федеративна земля розробляє свій комплекс (план) заходів з розвитку землекористування підконтрольних територій, який обговорюється на публічних слуханнях. Міжгосподарське землевпорядкування в основному представлено об'єднанням земель і упорядкуванням землекористувань. Німецьке земельне право передбачає заборону подрібнення лісових і сільськогосподарських ділянок, відчуження їх із зміною цільового призначення та забезпечує розвиток високоєфективного агропромислового виробництва [13, с. 117].

Державна політика у сфері охорони ґрунтів від забруднення реалізується двома напрямками: освітньо-консультаційним та економічним (субсидії суб'єктам господарювання). Освітньо-консультаційну діяльність серед суб'єктів господарювання Німеччини щодо збереження ґрунтів та зменшення рівня забруднення здійснюють аграрні палати, які фінансуються за рахунок акумулювання плати за землю (приблизно 20 євро з гектара). Аграрні палати займаються проведенням безкоштовних консультацій щодо організації ефективного сільського господарства, раціонального використання природних ресурсів, в тому числі земельних, запобігання забрудненню ґрунтів унаслідок здійснення господарської діяльності. Налагоджена система зв'язку між приватними фермерами та представниками аграрних палат дозволяє суб'єктам господарювання завжди отримувати актуальну інформацію щодо новітніх методів здійснення землеохоронної діяльності [14, с. 34].

О.П. Ботезат слушно наголошує, що в Україні існує необхідність удосконалення земельних відносин у системі управління земельними ресурсами з метою налагодження ефективної та дієвої взаємодії між суб'єктами з приводу раціонального землеволодіння та землекористування, як необхідної передумови сталого розвитку в природно-ресурсній сфері. Науковець підкреслює, що раціональне використання та охорона земельних ресурсів неможливі без визначення ефективного землевласника, що у свою чергу забезпечується розвитком відносин власності в землересурсній сфері. Це вимагає від управлінців, науковців та суб'єктів землегосподарювання переосмислення цілей і завдань земельної реформи та вжиття заходів щодо гармонізації економічного, екологічного та соціального напрямків збалансованого використання земельно-ресурсного потенціалу України [13, с. 118].

Що стосується землевласника, то стаття 13 Конституції України встановлює, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією [2].

У свою чергу повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних правовідносин визначені Земельним кодексом України. Зокрема, питання розпорядження землями комунальної та державної форм власності, надання їх у власність чи у користування, реалізація землеохоронних заходів належать до компетенції органів місцевого самоврядування (обласних, районних рад, місцевих рад об'єднаних територіальних громад) та органів виконавчої влади (в основному Державної служби геодезії, картографії та кадастру України і місцевих державних адміністрацій). Звісно, що за такої юридичної роздробленості земель складно говорити про ефективного землевласника [1].

Питання користування земельними ділянками державної та комунальної форм власності регулюються Земельним кодексом України та Законом України «Про оренду землі», якими встановлено порядок набуття права оренди землі, питання укладення договору оренди землі, його строк, форми оплати і т.д. Позитивом є положення ст. 19 зазначеного Закону, згідно з якою в разі передачі в оренду земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, фермерського господарства, особистого селянського господарства строк дії договору оренди землі визначається за згодою сторін, але не може бути меншим ніж 7 років. У випадку ж передачі в оренду для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, фермерського господарства, особистого селянського господарства земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які є земельними ділянками меліорованих земель, і на яких проводиться гідротехнічна меліорація, строк дії договору оренди землі визначається за згодою сторін, але не може бути меншим ніж 10 років [15]. Дані норми покликані сприяти відповідальному ставленню землекористувачів до наданих їм земельних ділянок та запобіганню деградаційних процесів ґрунтів. Однак актуальним залишається питання вдосконалення системи оцінки землі, порядку набуття права оренди земельної ділянки, контролю за дотриманням землеохоронних заходів, а також економічного стимулювання землекористувачів, що зумовлює необхідність удосконалення системи публічного адміністрування.

Поштовхом до змін і подальшого забезпечення земельної реформи став Указ Президента України від 15.10.2020 р. № 449/2020 «Про деякі заходи щодо прискорення реформ у сфері земельних відносин», яким встановлено активізувати діяльність із передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності в комунальну власність [16]. На виконання Указу Кабінетом Міністрів України прийнята Постанова від 16.11.2020 р. № 1113 «Деякі заходи щодо прискорення реформ у сфері земельних відносин», згідно з якою Держгеокадастр має забезпечити передачу з 17 листопада 2020 р. земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності в комунальну власність відповідно до статті 117 Земельного кодексу [17]. Наказом Держгеокадастру від 17.11.2020 р. № 485 керівників головних управлінь Держгеокадастру в областях зобов'язано передати земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної власності в комунальну власність відповідно до статті 117 Земельного кодексу України з 17 листопада 2020 року [18].

Як вбачаємо, особлива увага спрямовується саме на управління та розпорядження землями сільськогосподарського призначення, що вкрай актуально на сучасному етапі впровадження відкриття ринку земель такої категорії [19, с. 534].

Таким чином, на відповідні органи місцевого самоврядування покладається обов'язок щодо належного та ефективного управління земельними ресурсами, які передаються їм у власність (приблизна площа – 2 млн га), здійснення контролю за їх використанням та охороною. У зв'язку із зазначеним слушно видається думка німецького дослідника Віллі Зіммерманна, який вказує на необхідність приборкання високого рівня адміністративних дискреційних повноважень, які в поєднанні

з відсутністю чітких правил і положень сприяють збереженню або полегшенню таких явищ, як захоплення земель, корупційний розподіл і управління землями державної і комунальної форм власності. Науковець зазначає, що більшість причин і умов, які сприяють слабкому управлінню і корупції в цих сферах, найкращим і найбільш стійким способом усуваються шляхом інституційної реформи і нарощування потенціалу і стосуються оцінки ефективності роботи, регулярної ревізії і звітності, орієнтації на обслуговування, складення бюджету і доступу до інформації [20].

Заслугове на увагу позиція О.М. Чечеля, який визначає пріоритетні завдання політики держави в напрямку розвитку земельних відносин в Україні: запровадження інтегрованого підходу до управління земельними ресурсами, підвищення його координованості й ефективності; удосконалення нормативно-правової та інституційної бази й інструментів подальшого регулювання земельних відносин та створення сприятливих умов для планового і сталого розвитку всіх територій України; удосконалення систем оцінки земель і платності землекористування, збільшення надходжень плати за землю до державного та місцевого бюджетів; залучення громадськості до участі в процесі планування використання земельних ресурсів та підвищення рівня суспільної свідомості щодо охорони земель; посилення охорони земель і забезпечення екологоорієнтованого використання земельних ресурсів [21, с. 8].

Висновки. Публічне адміністрування у сфері землекористування – це організаційно-розпорядча діяльність

органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також інститутів громадянського суспільства у випадку надання останнім адміністративних повноважень, яка виявляється у правових та організаційних формах та спрямована на реалізацію державної політики в земельних відносинах шляхом забезпечення ефективного використання земельних ресурсів зі збалансуванням екологічних та економічних інтересів. Суб'єктами публічного адміністрування, відповідно, є органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та, в окремих випадках, інститути громадянського суспільства.

Наявність ефективної системи публічного адміністрування у сфері користування землями державної та комунальної форм власності не лише сприяє одержанню матеріальних благ, зокрема надходженням коштів до бюджетів відповідних рівнів, економічній вигоді землекористувачів, але й забезпечує раціональне використання земель з метою недопущення погіршення їхнього якісного стану.

З метою вдосконалення публічного адміністрування у сфері землекористування доцільно врахувати зарубіжний досвід, зокрема таких країн, як Німеччина, Польща, Данія. Публічне адміністрування має здійснюватися на засадах верховенства права, законності, виваженості, пропорційності, транспарентності, раціонального використання земельних ресурсів. Важливим є залучення інститутів громадянського суспільства у сферу публічного адміністрування в галузі землекористування, зокрема надання контрольних повноважень громадським організаціям екологічного спрямування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 16.12.2020).
2. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 16.12.2020).
3. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року : Резолюція сімдесятої сесії Генасамблеї ООН від 25.09.2015 р. URL: <https://undocs.org/A/RES/70/1> (дата звернення: 16.12.2020).
4. Ястремська О.М., Мажник Л.О. Публічне адміністрування : навч. посіб. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 132 с.
5. Максименцева Н.О. Публічне адміністрування у галузі використання і охорони надр в Україні : монографія. Дніпро : Ліра, 2018. 464 с.
6. Мельтюхова Н.М. Становлення і розвиток публічної адміністрації в Україні. *Європеїзація публічного адміністрування в Україні в контексті європейської інтеграції* : матеріали наук.-практ. конф. 17 груд. 2009 р., м. Дніпропетровськ ; за заг. ред. Л.Л. Прокопенка. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2009. С. 77–78.
7. Сурмін Ю.П., Трошинський В.П. Публічне адміністрування. *Енциклопед. слов. з держ. упр. / уклад. : Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко ; за ред. Ю.В. Ковбасюка та ін. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.*
8. Авер'янов В.Б. Державне управління в Україні : навч. посіб. за заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ : Видавництво ТОВ «Сонмі», 1999. 433 с.
9. Колпаков В.К. Адміністративно-правові відносини: поняття і види. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2013. № 1. URL: http://lsej.org.ua/1_2013/ukr/Kolpakov.pdf (дата звернення: 16.12.2020).
10. Таран Є.І. Співвідношення понять «державне управління», «публічне адміністрування» та «публічне управління» у трансформаційних процесах України. *Теорія та історія публічного управління*. 2020. Т. 31 (70). № 2. С. 33–37.
11. Богданов А.П. Адміністративно-правові засади публічного адміністрування у сфері земельних відносин в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2 (23). Т. 3. С. 104–108.
12. Теремецький В.І., Шуст Г.П. Публічне управління у сфері використання та охорони земельних ресурсів: зарубіжний досвід та українські реалії. *Право і Безпека*. 2020. № 2. С. 69–75.
13. Ботезат О.П. Зарубіжний досвід землекористування як крок до реалізації земельної реформи в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 24. С. 116–119.
14. Ігнацевич С.П. Закордонний досвід функціонування еколого-економічного механізму регулювання рівня забруднення сільськогосподарських земель. *Збалансоване природокористування*. 2017. № 3. С. 30–35.
15. Про оренду землі : Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text> (дата звернення: 17.12.2020).
16. Про деякі заходи щодо прискорення реформ у сфері земельних відносин : Указ Президента України від 15.10.2020 р. № 449/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4492020-35353> (дата звернення: 17.12.2020).
17. Деякі заходи щодо прискорення реформ у сфері земельних відносин : постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2020 р. № 1113. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-zahodi-shchodo-priskorennya-reform-u-sferi-zemelnih-vidnosin-i161120-1113> (дата звернення: 17.12.2020).
18. Деякі питання передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності до комунальної власності : наказ Держгеокадастру від 17.11.2020 р. № 485. URL: <https://land.gov.ua/info/nakaz-derzhgeokadastru-vid-17-11-2020-485-deiakirytannia-peredachi-zemelnykh-dilianok-silskohospodarskoho-pryznachennia-derzhavnoi-vlasnosti-do-komunalnoi-vlasnosti/> (дата звернення: 17.12.2020).
19. Нежевело В.В. Щодо необхідності здійснення належного публічного адміністрування землями державної та комунальної форм власності. *Матеріали Всеукр. наук. конф. студентів та аспірантів, присвяченої Міжнародному дню студента (16-20 лист. 2020 р.)*. Суми, 2020. С. 534.
20. Zimmermann W. Effective and Transparent Management of Public Land Experiences, Guiding Principles and Tools for Implementation. URL: https://www.fig.net/resources/monthly_articles/2008/december_2008/december_2008_zimmermann.pdf (дата звернення: 17.12.2020).
21. Чечель О.М. Стан і перспективи розвитку земельних ресурсів в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2010. Вип. 1. С. 228–236.